

11. Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). Ministry of Culture. 01.01.2018 LOV-2017-06-16-51 Available at: <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2017-06-16-51> (дата звернення: 20.09.2021)
12. Stéphane Adam, Sven Joubert, Pierre Missotten 2013). L'âgisme et le jeunisme : conséquences trop méconnues par les cliniciens et chercheurs. *Revue de neuropsychologie*.2013. № 1 (Volume 5). pages 4 à 8(дата звернення: 20.09.2021)

Ю. В. Борисова, П. С. Бидя. Дискриминация людей пожилого возраста в современном обществе: социально-правовой аспект. – Статья.

Аннотация. В статье проанализирована проблема дискриминации пожилых людей в социально-правовом аспекте: выделены ее составляющие и факторы, интерпретировано содержание ключевых понятий. Рассмотрены формы эйджизма (эдалтоцентризм, эдалтизм, джейнизм). Определены особенности антидискриминационных норм отечественного и зарубежного законодательства. Акцентировано внимание на предпосылках дискриминации в отношении лиц пожилого возраста в сфере трудовых отношений, ее возможных проявлениях. Подчеркнута необходимость дальнейшего совершенствования нормативно-правового поля антидискриминационной политики как основы обеспечения права человека на равное отношение.

Ключевые слова: дискриминация, люди пожилого возраста, эйджизм, пенсионный возраст, трудовые отношения, антидискриминационное законодательство.

Yu. Borysova, P. Bida. Discrimination against older people in modern society: social and legal aspect. – Article.

Summary. The problem of discrimination against the older people in the socio-legal aspect is analyzed: its components and factors are highlighted, the content of key concepts is interpreted. Forms of ageism are considered. Features of anti-discrimination norms of domestic and foreign legislation are determined. Emphasis is placed on the preconditions of discrimination against the elderly in labor relations field. The need to further improvement the legal framework of anti-discrimination policy as a basis for ensuring the human right to equal treatment was emphasized.

Key words: discrimination, older people, ageism, retirement age, labor relations, anti-discrimination legislation.

УДК 159.923.5

Є. А. Жукова

студентка магістратури

соціально-гуманітарного факультету

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Науковий керівник: **Слюсаренко М. І.**

кандидат наук із соціальних комунікацій

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

ВПЛИВ РОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Анотація. У статті описується вплив взаємин батьків на дитину. Розглядаються наслідки самого факту розлучення і відсутності одного з батьків. Головна увага приділяється внутрішньому світу, почуттям і поведінці дітей. Окремо розглядається молодший шкільний вік і підлітковий. Порушуються теми впливу розлучення батьків на зрілу особистість і ставлення дорослої дитини до партнерства і сімейного життя. Розглядаються типи взаємин розлучених батьків (за теорією К. Аронс) і їх відображення на поведінці дитини. Надано рекомендації батькам щодо того, як пом'якшити процес і наслідки розлучення для дитини і зберегти перед її очима природну модель сім'ї.

Ключові слова: розлучення, неповна сім'я, дитина, підліток, формування особистості, вплив на дітей.

Проблема неповних сімей із кожним роком загострюється, наразі майже кожна друга пара, що зареєструвала шлюб, розлучається. Важливо, що в половини таких пар є діти. Для дитини розлучення батьків часто є досить сильним стресом, який може накласти дуже серйозний відбиток на її подальше життя.

Причинно-наслідкові зв'язки розлучення батьків і становлення дитини як особистості вивчали такі автори, як О.М. Авдєєнок, Ф.О. Березін, Дж. Боулби, А.В. Губан, А.І. Захаров, Д.Є. Ісаєв, С.В. Ковальов, А.Є. Лічко, Є.В. Новікова, Н.Н. Обозов, О.Є. Роміцина, В.В. Столін, А.І. Ушатіков, І.Г. Чеснова та ін.

Взаємовідносини батьків, ставлення їх до дитини і загальна атмосфера в сім'ї впливають на емоційний стан дитини, її розвиток, спілкування з іншими людьми і пристосування в соціумі. Без сумнівів, психологічний розвиток та формування особистості залежить від тих умов життєдіяльності, в яких вона зростає. Також неможливо уявити створення індивідуальності дитини без впливу сім'ї. А одним із найбільш негативних факторів у житті дітей є розлучення батьків.

Зважаючи на актуальність зазначеної проблеми, мета статті – дослідити вплив розлучення батьків на формування дитячої особистості.

Розлучення батьків значно впливає на психологічний стан дітей та їхнє подальше життя. Сім'я – найважливіше, що є в дитини. Тільки сім'я може задовольнити основні психологічні потреби дитини. Це потреба в любові, безпеці, спілкуванні, захисті. Саме на прикладі батьків діти вчаться будувати подальші взаємини, довіряти навколишньому світу, переживати кризові ситуації. Тому розлучення батьків майже завжди сприймається як руйнування сім'ї і світу і не може не вплинути на психологічний стан дитини і її подальше життя. Опитування дітей показало, що серед життєвих подій, які найбільше викликають стрес, розлучення батьків посідає 4-те місце після смерті батьків, братів і сестер, близьких друзів.

Причин розлучення може бути багато. Розлучення впливає на всіх членів сім'ї, але по-різному сприймається батьками і дітьми. Батьки таким способом вирішують свої будь-які безвихідні ситуації, як-от побутові питання, психологічна несумісність тощо [3]. А для дітей це є крахом картини світу, втратою безпеки і любові. Діти завжди дуже гостро переживають розлучення батьків. Більшість із них звинувачує в розлученні себе. Такі діти вважають, що зробили щось не так, тому не втримали в родині батька або матір. Бояться, що батько, який пішов із сім'ї, перестане їх любити. Сердяться на того з батьків, з яким залишилися жити, можуть звинувачувати його. Деякі починають маніпулювати батьками, намагаються отримати додаткові подарунки або уникнути покарання за погані оцінки. Інші починають частіше хворіти, у них з'являється дратівливість, плаксивість, образливість. Дослідження показують, що протягом першого року після розлучення і хлопчики, і дівчатка демонструють досить агресивну поведінку, вони більш тривожні і неспокійні порівняно з дітьми з повних сімей, можуть ворогувати з однолітками і дорослими. Деякі дані доводять, що наслідки розлучень сильніше позначаються на хлопчиках, ніж на дівчатах.

Підлітки також переживають розлучення батьків, часто навіть гостріше, ніж молодші діти. Едмонд Ейдемільлер і Вікторас Юстицькіс пишуть у своїй роботі «Сімейна психотерапія» таке: «Неблагоприятная этиологическая роль отклонений характера у подростков выступает в тесной взаимосвязи с нарушениями семьи. При этом наблюдается не просто «сложение» неблагоприятного влияния двух факторов. В подростковом возрасте семья выступает как один из важнейших факторов декомпенсации характерологического нарушения, может вести к значительному усилению связанных с этим нарушением расстройств» [3, с. 152]. Стрес підлітків часто провокує агресивну реакцію на розлучення, яка може виражатися в бунті проти школи, проти самих батьків, проти правил, установлених у суспільстві, яке його оточує. Підлітки не справляються з емоційним напруженням і можуть стати некерованими, втрачають самоконтроль, влаштовують істерики, плачуть, страждають безсонням, здійснюють спроби суїциду. Через егоцентричне сприйняття світу в підлітка є страх змін, які можуть виникнути в його особистому житті. Це можлива необхідність змінити місце проживання, школу, коло спілкування, а також зміни в матеріальному становищі. Підлітки часто починають соромитися своїх сімейних проблем перед однолітками. Вони можуть відчувати гнів і ворожість до того з батьків, хто є ініціатором розлучення, або до обох. Підліток може звинувачувати одного з батьків у тому, що той покинув сім'ю і дитину, і виявляти агресію. Також підліток може звинувачувати себе [3]. Більшість дітей вирішують, що відповідальність за розставання дорослих лежить на них. Вони вважають, що саме вони мали перешкодити сваркам або що батько (мати) йде тому, що діти розчарували і не виправдали сподівань. Такі переживання діти ретельно приховують. Надалі дитина може ревнувати. Якщо батько або мати починає зустрічатися з іншою людиною, то в такій ситуації дитина часто почуває себе зрадженою, боїться, що вона більше не цікава батькам, а її місце в батьківському серці буде зайняте сторонньою людиною [4].

Часто після розлучення у дитини псуються відносини з одним із батьків. Десь через рік після зміни моделі сім'ї всі проблеми, пов'язані з розлученням, сходять нанівець і життя устатковується. Якщо весь цей час батьки поведуть себе спокійно й із повагою одне до одного, а дитині продовжують приділяти достатньо уваги, то дитина відчуває любов, безпеку, її емоційний стан відновлюється.

Американське дослідження, засноване на даних «Загальнонаціонального дослідження дітей», показало вплив розлучення батьків на соціальну адаптацію дітей. Демографічні, психологічні та економічні проблеми у дітей розлучених батьків траплялися вдвічі частіше, ніж у дітей із повних сімей. Так, наприклад, серед 18–22-річних молодих людей, які пережили розлучення батьків, 40% зверталися за допомогою до психолога, 25% покинули школу в старших класах, 65% мали погані відносини з батьком, а 30% – із матір'ю [1]. Розлучення батьків майже завжди впливає і на майбутню поведінку дитини в її власній родині. По-перше, діти з неповних сімей мають більш терпиме ставлення до розлучення, яке було сформовано через розставання їхніх батьків, тому майбутнє розлучення у власному шлюбі більш імовірно, ніж у тих, хто жив з обома батьками. По-друге, діти, які стали свідками розлучення і жили з одним із батьків, можуть мати занижене почуття відповідальності до подружніх обов'язків [2]. Крім того, діти, які виростили в розведених сім'ях, часто одружуються раніше, ніж їхні однолітки з повних сімей, мотивовані бажанням створити більш ідеальну і повну модель сім'ї. Але такі ранні шлюби часто розпадаються. Розлучення батьків може вплинути на формування системи ціннісних орієнтацій дитини. Так, дослідження показали, що в студентів 18–19 років із розлучених сімей переважала цінність емоційної близькості, щасливого сімейного життя та любові. А для студентів із повних сімей найважливішою цінністю було максимальне використання своїх можливостей, здібностей, тобто цінності саморозвитку, самореалізації. Водночас низка досліджень показали, що більш шкідливими є погані відносини в родині, ніж сам факт розлучення. Спостереження за дітьми допомогли дізнатись, що вже під час другого року після розлучення батьків хлопчики демонструють менш агресивну поведінку, ніж хлопці із сімей, де батьки постійно сваряться, але залишаються разом. Те, якими будуть віддалені наслідки розлучення, залежить від багатьох факторів: скільки років було дитині під час розлучення батьків, як батьки ставились одне до одного під час процесу розлучення і після, чи був укладений повторний шлюб, як склалися взаємини в новій сім'ї тощо. На думку деяких дослідників, наслідки розлучення можуть позначатися на дитині досить довго, виявляючись навіть у роки її дорослого життя і під час власного сімейного життя [4].

Успішність адаптації дитини після розлучення батьків залежить від взаємодії багатьох факторів. Найбільш негативний вплив має на дітей розлучення, під час якого батьки звинувачують одне одного і втягують у сварки дитину. Кожен із батьків або один із них вимагає від дитини підтримки і зайняття чіткої позиції. Дітям таке положення приносить лиш страждання, адже вони не бажають робити вибір між батьками. Зовсім інший вплив на дітей має розлучення, яке проходить спокійно, із взаємною повагою батьків. Найкраще для дитини те, якщо під час процесу батьки не звинувачують одне одного і виявляють свою батьківську любов, аби продемонструвати, що для дитини вони залишаються люблячими батьками. Вирішальний вплив на адаптацію дитини робить уміння батьків уже розлученого подружжя пристосуватися до нової ситуації. Якщо ж батьки будуть відчувати тривогу і занепокоєння, то їхні діти почнуть відображати батьківський неспокій. Після розлучення у колишнього подружжя виникає безліч проблем, як-от самотність, зміна звичного кола спілкування, зменшення матеріального достатку (частіше для матері). Найменш травмувальними для дитини типами взаємин між розведеними батьками, за К. Аронс, є «зразкові товариші» і «колеги, що співпрацюють», за яких пари здатні досить добре взаємодіяти в тому, що стосується дітей. «Сердиті союзники» змушені спілкуватися в разі побудови планів для своїх дітей, але при цьому не здатні втримати роздратування, відчують себе напружено або й вороже. Продовження контактів між колишнім подружжям-«затягнутими ворогами» може завдавати болісні страждання обом і найбільш негативно впливає на дітей.

Якщо після розлучення батько (мати) отримують можливість безперешкодно зустрічатися зі своїми дітьми, то негативні наслідки зводяться до мінімуму (за умови сприятливого впливу на дітей). Ситуація ускладнюється, якщо той із батьків, із яким залишилась дитина, накладає заборону на позитивні почуття до іншого, коли його забороняється любити, взагалі про нього говорити чи й думати, вважаючи це зрадою щодо себе.

Корисними для батьків можуть стати деякі поради. По-перше, розмовляйте з дитиною. Потрібно чесно та відкрито обговорювати з нею проблеми (зрозумілою їй мовою). Важливо пояснити дитині, що батьки розлучаються одне з одним, а не з нею. Вони, як і раніше, залишаться для неї люблячими батьками та близькими людьми. Дитина повинна завжди знати, що мама і тато продовжують любити її, навіть якщо хтось із них тепер не завжди поруч. По-друге, треба допомогти прийняти ситуацію такою, як вона є, без звинувачень когось із батьків, дитини або інших людей. Під час розлучення потрібно дати зрозуміти дитині, що ніхто з батьків її не зрадив і не кинув, підтримувати дитину, потрібно постійно говорити і показувати дитині, що її люблять, що вона важлива, що сім'я не перестала бути сім'єю, а просто тепер

вона буде трохи іншою. Дуже важливо, щоб дитина не озлобилася, не замкнулася в собі, не втратила віри в маму і тата, знала, що її люблять і вона ні в чому не винна. Дитина не повинна відчувати себе емоційно покинутою. По-третє, бажано забезпечити активне соціальне життя, щоб дитина могла відволіктися від сумних думок, намагатися зробити так, щоб життя дитини якомога менше змінилося. Тобто щоб вона залишилася жити в тому ж будинку, вчитися в тій же школі. Важливо, щоб у процесі розлучення і після нього батьки продовжували залишатися батьками, враховували інтереси і почуття дитини.

Отже, проблема розпаду сімей не вирішується, а кількість розлучених зростає, що негативно впливає на психіку дітей, їхню поведінку та доросле життя. Батьки розлучених сімей можуть дещо пом'якшити переживання дитини, якщо зберігатимуть добрі стосунки і разом будуть дбати про дитину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амато Пол. Вплив розлучення і розбіжностей у шлюбі на психологічне благополуччя підлітків. *Американський соціологічний періодичний журнал*. 2001. № 66. С. 900–921.
2. Ейдеміллер Е.Г. Роль внутрішньосімейних відносин в розвитку психопатій та психопатоподібних розладів в підлітковому віці. 2-е вид. Ростов-на-Дону, 2006.
3. Ейдеміллер Е.Г., Юстицькіс В.В. Сімейна психотерапія. Львів, 1990. С. 11, 152.
4. Психологія сучасного підлітка / Під ред. Д.І. Фельдштейна. Москва, 2000. С. 28.

Е. А. Жукова. Влияние развода родителей на формирование личности ребёнка. – Статья.

Аннотация. В статье описывается влияние взаимоотношений родителей на ребёнка. Рассматриваются последствия самого факта развода и отсутствия одного из родителей. Главное внимание уделяется внутреннему миру, чувствам и поведению детей. Отдельно рассматриваются младший школьный возраст и подростковый. Поднимаются темы влияния развода родителей на зрелую личность и отношение взрослого ребёнка к партнёрству и семейной жизни. Рассматриваются типы взаимоотношений разведённых родителей (по теории К. Аронс) и их отображение на поведении ребёнка. Даны рекомендации родителям о том, как смягчить процесс и последствия развода для ребёнка, сохранить перед его глазами естественную модель семьи.

Ключевые слова: развод, неполная семья, ребёнок, подросток, формирование личности, влияние на детей.

Ye. Zhukova. The influence of parents' divorce on the formation of the child's personality. – Article.

Summary. This article describes the impact of parental relationships on a child. The consequences of the very fact of divorce and the absence of one of the parents are considered. The main focus is on the inner world, feelings and behavior of children. The primary school age and adolescence are considered separately. The topic of the influence of parental divorce on a mature personality and the relationship of an adult child to partnership and family life is touched upon. The types of relationships between divorced parents according to K. Arons and their reflection on the child are considered. Recommendations were provided to parents on how to make the process and consequences of divorce as non-traumatic as possible for the child and to preserve the natural family model in front of his eyes.

Key words: divorce, single-parent family, child, adolescent, personality formation, influence on children.